

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Adam Mickiewicz University
<https://researchportal.amu.edu.pl>

Publikacja / Publication	Stare druki z księgozbiorów szczecińskich w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Charakterystyka zasobu i uwagi o jego proveniencji, Łukaszewski Jakub
Adres publikacji w Repozytorium URL / Publication address in Repository	https://researchportal.amu.edu.pl/info/article/UAMe6442363eb6f4239a6cfb5d3568f1aa9/
Data opublikowania w Repozytorium / Deposited in Repository on	30 lis 2023
Rodzaj licencji / Type of licence	Attribution-ShareAlike (CC BY-SA 4.0)
Cytuj tę wersję / Cite this version	Łukaszewski Jakub: Stare druki z księgozbiorów szczecińskich w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Charakterystyka zasobu i uwagi o jego proveniencji, Przegląd Zachodniopomorski, nr 38 (67), 2023, s. 204-218

ARTYKUŁY

JAKUB ŁUKASZEWSKI

ORCID: 0000-0002-1246-5281

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

jl21380@amu.edu.pl

Stare druki z księgozbiorów szczecińskich w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Charakterystyka zasobu i uwagi o jego proveniencji

Słowa kluczowe: stare druki, Szczecin, Wismar, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, proveniencje

Keywords: old prints, Szczecin, Wismar, University Library in Poznań, provenance

Po drugiej wojnie światowej zbiory inkunabułów i starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (dalej: BUP) „gwałtownie się rozrosły”¹. Był to skutek przejęcia bibliotek podworskich przez BUP oraz przeprowadzenia na Ziemiach Odzyskanych szeroko zakrojonej akcji „zabezpieczania” księgozbiorów poniemieckich (określonych mianem „porzuconych”)². Wśród egzemplarzy przejętych przez BUP wymienia się zwłaszcza te z Gorzowa i Szczecina. Faktycznie, obecnie w uniwersyteckim

¹ Wiesław Wydra, *Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu* (Poznań: Biblioteka Uniwersytecka, 2002), 6.

² Na ten temat zob. przede wszystkim: Małgorzata Głowacka-Helak, „Rewindykacja księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz zabezpieczanie zbiorów porzuconych i opuszczonych w latach 1945–1946 na terenie Wielkopolski i Ziem Odzyskanych”, *Roczniki Biblioteczne* 35 (1991), 1/2: 287; też, „Działalność Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu nad zagospodarowaniem księgozbiorów porzuconych i opuszczonych. Lata 1947–1950”, *Biblioteka* 7 (2003), 16: 69–78; Ryszard Nowicki, *Działalność Aleksandra Birkenmajera na rzecz ochrony zbiorów bibliotecznych. Ziemia zachodniej i północnej Polski w latach 1945–1947* (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2006), 125–130, 181–194; Agnieszka Borysowska, *Kultura książki w dawnym Szczecinie (XVII–XVIII w.). Studia z pogranicza bibliologii i literaturoznawstwa* (Szczecin: Książnica Pomorska, 2018), 354 i n.; Artur Jazdon, *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu 1919–2018. Zasoby. Działania. Ludzie* (Poznań: Biblioteka Uniwersytecka, 2019), 185.

zasobie starych druków egzemplarze z historycznymi proveniencjami szczecińskimi stanowią liczny i wyróżniający się zbiór. Najlepiej rozpoznane są jednak inkunabuły i polonika z XVI wieku, które zostały ujęte w katalogach drukowanych³ i trafiły do obiegu naukowego⁴.

Niestety, bardzo trudno ustalić dokładną liczbę książek zwożonych do BUP po drugiej wojnie światowej, także ze Szczecina. W utworzonym w 1951 roku Referacie Starych Druków BUP⁵, nie prowadzono oddzielnej kartoteki proveniencji⁶. Stare druki, które znalazły się w BUP po 1945 roku, odnotowywano w księgach inwentarzowych li tylko z adnotacją „z.z” (oznaczającą „zbiory zabezpieczone”), najczęściej bez podawania proveniencji konkretnego egzemplarza. Obecnie katalog on-line BUP obejmuje nieco ponad 150 starych druków z proveniencjami szczecińskimi⁷.

Autorzy poświęconych temu zagadnieniu opracowań nie są zgodni co do liczby szczecińskich „nabytków”. Artur Jazdon wspominał o 12 tysiącach starych druków⁸. Ryszard Nowicki na podstawie analizy archiwaliów ustalił, że do 1946 roku do BUP trafiło około 1200 starych druków⁹. Ostatnio Alicja Szulc pisała o łącznie ponad 2300 woluminach¹⁰.

³ Inkunabuły: Wydra, *Katalog*, nr 75, 128, 184, 185, 213, 327, 334, 358; polonika: Józef Cybertowicz, Henryk Kowalewicz, oprac., *Katalog druków polskich XVI wieku Biblioteki Głównej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu* (Poznań: Powielarnia i Introligatornia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1963), nr 33 i 113; Henryk Kowalewicz, „Dodatki do katalogów: inkunabułów i druków polskich XVI w. Biblioteki UAM w Poznaniu”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Biblioteka* 9 (1970): polonika nr 3, 31, 38.

⁴ Agata Michalska, „Inkunabuły dawnej Biblioteki Gimnazjalnej w Szczecinie – próba odtworzenia zasobu”, *Przegląd Zachodniopomorski* 35 (2020), 64: 119–141 (tam dalsza literatura); Jakub Łukaszewski, „Jeszcze o inkunabułach szczecińskiego Gimnazjum Mariackiego w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu („nowe” egzemplarze i fragmenty)”, *Przegląd Zachodniopomorski* 35 (2020), 64: 143–166.

⁵ Od 1959 r. „Oddział Starych Druków”, obecnie „Pracownia Starych Druków”.

⁶ Jazdon, *Biblioteka*, 201.

⁷ Niestety, w przeważającej części opisy proveniencji wymagają melioracji.

⁸ Artur Jazdon, „Poznań: Biblioteka Uniwersytecka”, w: *Handbuch Deutscher Historischer Buchbestände in Europa. Eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*, t. 6: *Polen, Bulgarien*, red. Bernhard Fabian (Hildesheim–Zürich–New York: Olms-Weidmann, 1999), 146.

⁹ Nowicki, *Działalność*, 185, 193; zob. też Głowacka-Helak, „Rewindykacja”, 287; Borysowska, *Kultura*, 357.

¹⁰ Alicja Szulc, „*Tegumina de chartis*. Oprawy z kart pergaminowych rękopisów średniowiecznych w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Rekonesans”, w: *Polskie zbiory. Polish Collections*, red. Arkadiusz Wagner, współpraca Danetta Ryszkowska-Mirowska, Anna Wronka (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2021), 32, przypis 16.

W poniższym tekście, na podstawie zachowanych w BUP materiałach archiwalnych, postaram się określić, ile książek trafiło do Poznania ze szczecińskiej składnicy po zakończeniu drugiej wojny światowej. Następnie przedstawię efekty prowadzonego przeze mnie w latach 2021–2022 w BUP przeglądu proveniencji starych druków, ukierunkowanego także na rozpoznanie tych woluminów, które pochodziły z księgozbiorów szczecińskich.

Dzięki opracowaniom Małgorzaty Głowackiej-Helak i Ryszarda Nowickiego wiadomo, że książki zwożono ze Szczecina do Poznania w latach 1945–1948¹¹. Akcję koordynował Referat Zabezpieczenia i Segregacji Zbiorów działający w ramach BUP od marca 1945 roku. W samym Szczecinie powstała zaś „zbiornica-segregatornia”, której pracownicy odszukiwali i przejmowali materiały biblioteczne, a po wstępnym uporządkowaniu przekazywali je do odbiorców wskazanych przez Ministerstwo Oświaty¹².

Pierwszy transport książek ze Szczecina trafił do Poznania już na początku lipca 1945 roku¹³. Liczbę zwiezionych egzemplarzy szacowano „na 1210 tomów”, sam księgozbiór scharakteryzowano zaś jako „literatur[ę] niemieck[ą] XVI, XVII, XVIII w.”¹⁴ W Archiwum BUP zachowało się pobieżne zestawienie tych nabytków: „Spis książek złożonych przez Komitet pomocy Polakom w Szczecinie w depozyt Bibliotece Raczyńskich [sic!] w Poznaniu”. Odnotowano w nim 1211 dzieł (tytułów, które widocznie uznawano za woluminy) – w większości starych druków, choć również edycji z XIX–XX wieku¹⁵. Autorem spisu był pracownik Wydziału Oświaty, Kultury i Sztuki Zarządu Miejskiego w Szczecinie – Marcin Kukuła. „Lista Kukuły” składa się z czterech kolumn: „l.p.” (liczba porządkowa), „Autor”, „Tytuł”, „Rok” i „Uwagi”. Niestety, zawiera ona sporo błędów. Przede wszystkim pojawia się w niej nieprawidłowa nazwa instytucji odbierającej książki („Biblioteka Raczyńskich”), ponadto źle odpisane zostały nazwiska autorów dzieł i tytuły, podano też nieprawidłowe daty wydań. Obecnie to jedyny tego rodzaju spis książek przywiezionych ze Szczecina do BUP, jednak wymaga on skrupulatnej analizy¹⁶.

¹¹ Głowacka-Helak, „Rewindykacja”, 287; też, „Działalność”, 69–78; Nowicki, *Działalność*, 125–130, 181–194; Jazdon, *Biblioteka*, 182–186.

¹² Głowacka-Helak, „Działalność”, 70; Borysowska, *Kultura*, 358 i n.

¹³ BUP Archiwum,teczka sygn. 540, k. 72, pismo z 6 VII 1945 roku, w którym Dyrekcja BUP potwierdza odbiór książek ze Szczecina.

¹⁴ BUP Archiwum,teczka sygn. 562, k. 5.

¹⁵ BUP Archiwum,teczka sygn. 559, k. 26–75 (tam w maszynopisie wykaz druków).

¹⁶ Jako przykład pracy z „Listą Kukuły” warto przytoczyć dwie noty napisane przez jej autora. BUP Archiwum,teczka sygn. 559 k. 27, pozycja nr 35: „Acaelio Augustine Hieroglyphica 1575” to faktycznie Valeriano Bolzani, Giovan Pierio, *Hieroglyphica, Sive De Sacris Aegyptiorvm, Aliarvmqve Gentivm literis Commentarij Ioannis Pierii Valeriani Bolzanij Bellunensis. A Caelio Avgvstino Curione duobus Libris aucti, & multis imaginibus illustrati*. T. [1]–2, Basileae: Per Thomam Gvarinvm, (III) 1575, 2°, sygn. BUP SD 835 IV (proveniencja: Szczecin, Gimnazjum

W czerwcu i lipcu 1948 roku ze składnicy w Szczecinie trafiły do BUP dwa kolejne transporty zawierające odpowiednio 606 i 531 „woluminów”¹⁷. Najprawdopodobniej był to „księgozbiór z zakresu językoznawstwa”, po który w maju 1948 roku oddelegowano do Szczecina Ferdynanda Antkowskiego¹⁸. Jak dotąd nie udało się odnaleźć spisu tych ksiąg, można określić tylko ich liczbę i ogólną tematykę („językoznawstwo”), nie można natomiast stwierdzić, czy były wśród nich np. jakieś stare druki – to tylko przypuszczenie. Wiadomo, że książki z Pomorza (a wśród nich i te ze Szczecina) po zwiezieniu do Poznania dzielono między BUP i Wydziały Uniwersytetu Poznańskiego, kierując się przede wszystkim wartością historyczną i naukowym znaczeniem poszczególnych egzemplarzy¹⁹. Dyrekcja BUP zarezerwowała sobie bowiem prawo do przejęcia najcenniejszych obiektów: rękopisów, starych druków, ksiązek z XIX–XX wieku „o wartości zabytkowej”, poloników oraz fachowych opracowań księgoznawczych i bibliotekoznawczych²⁰.

Na podstawie analizy materiałów archiwalnych można stwierdzić, że w latach 1945–1948 przywieziono do BUP ze Szczecina niemal 2350 woluminów; nie ma informacji o późniejszych transportach²¹. Ze względu na charakter działalności szczecińskiej zbiornicy oraz z powodu wojennego (i powojennego) przewożenia księgozbiorów, do Szczecina trafiły fragmenty wielu różnych kolekcji historycznych, nie tylko pomorskich²². Książki, które dotarły w końcu do BUP, mogły mieć więc różne proveniencje, choć, jak wykażę w dalszej części pracy, większość pochodziła z kilku znacześniejszych księgozbiorów szczecińskich²³.

Mariackie). Inna zapiska z tejże listy (k. 34), pozycja nr 200: „Lavs Deo Decima Centuria 1567”; to w rzeczywistości *Decima Centuria Ecclesiasticae Historiae*, Basileae: Per Ioannem Oporinum, (IX) 1567, 2° (wariant C), sygn. BUP SD 5828 III (proveniencja: Szczecin, Gimnazjum Mariackie).

¹⁷ BUP Archiwum, *Sprawozdanie z działalności biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu za rok 1948*, Poznań 1948 [maszynopis], sygn. 985, s. 72.

¹⁸ BUP Archiwum,teczka sygn. 547, k. 407, dokument z 21 maja 1948 r.

¹⁹ Nowicki, *Działalność*, 190–191.

²⁰ Tamże.

²¹ Pojedyncze woluminy z proveniencjami szczecińskimi były jednak nabywane przez BUP także w późniejszych latach, np. w 1964 r. w poznańskim „Domu Książki” zakupiono druk *Cantate welche bey Einweihung einer neuen Orgel, in der St. Marien Stifts-Kirche zu Alten-Stettin, am ersten Sonntage des Advents 1771, Vor- und Nachmittage musicalisch aufgeföhret werden wird*, Stettin: gedruckt mit Effenbartischen Schriften, [1771], 4°, współopraw. z rękopisem zawierającym zapis nutowy kantaty, proveniencja – Gimnazjum Mariackie; sygn. BUP Rkp. 1005 IV.

²² Zob. np. Nowicki, *Działalność*, 185–186, przypis nr 136, gdzie informacja o odnalezionych w Szczecinie 40 skrzyniach „druków i rękopisów Biblioteki Państwowej w Berlinie”. Wiadomo skądinąd, że „zainteresowała się nimi i reflektuje na nie Warszawa”, cytata za: BUP Archiwum,teczka sygn. 562, k. 38.

²³ O przedwojennych księgozbiorach szczecińskich oraz o ich późniejszym rozproszeniu zob. ostatnio: Agnieszka Borysowska, „Powojenne losy szczecińskich księgozbiorów historycznych na przykładzie biblioteki Andreasa Müllera Greiffenhagiusa (1630–1694)”, w: *Księgozbiory*

Celem prowadzonego przeze mnie w latach 2021–2022 przeglądu starych druków było uchwycenie i rozpoznanie najważniejszych historycznych zespołów proveniencyjnych w kolekcji starych druków BUP²⁴. Badając poszczególne egzemplarze, zwracałem uwagę przede wszystkim na łatwo rozpoznawalne cechy zewnętrzne, takie jak: nalepki sygnaturowe, ekslibrisy, supereklibrisy, pieczętki własnościowe, częstsze ustandaryzowane wpisy własnościowe czy ręcznie notowane sygnatury. Korzystałem również z opracowań, m.in. autorstwa Marii Strutyńskiej²⁵, Janiny Kosman²⁶ i – zwłaszcza – Agnieszki Borysowskiej²⁷.

W sumie zidentyfikowałem 2273 starych druków w 1550 woluminach pochodzących, jak się okazało, z trzech większych przedwojennych księgozbiorów szczecińskich: Gimnazjum Mariackiego (Bibliotheca Gymnasii Palaeo-Sedinensis / Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin), Szczecińskiej Biblioteki Miejskiej (Stadtbibliothek Stettin, od 1916 Stadtbücherei; dalej: SBM – w tym księgozbiore udąło się jednak wyodrębnić kilka wcześniejszych, większych historycznych kolekcji, o czym dalej) oraz Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza (Bibliothek des Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde in Stettin).

Sygnatury zidentyfikowanych druków (które nadano im już w BUP) odnotowałem w formularzu Excel, w tabelach przypisanych każdemu z rozpoznanych zespołów proveniencyjnych. Wykaz udostępniany jest czytelnikom w Pracowni Starych

rozproszone. Losy księgozbiorów historycznych po II wojnie światowej, red. Aleksandra Siuciak (Malbork: Muzeum Zamkowe, 2015), 83–94; taż, „Główne zespoły proveniencyjne w zabytkowych zbiorach Książnicy Pomorskiej im. Stanisława Staszica w Szczecinie”, w: *Książka dawna i jej właściciele*, t. 1, red. Dorota Sidorowicz-Mulak, Agnieszka Franczyk-Cegła (Wrocław: Ossolineum, 2017), 133–155 (tam też dalsza literatura); taż, *Kultura*, 349–365.

²⁴ Przeglądem nie objęto jednak kilkuset destruktywów wyodrębnionych z całości kolekcji.

²⁵ Maria Strutyńska, *Struktura proveniencyjna zbioru starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. Przewodnik po zespołach. Problemy badawcze i metodologiczne* (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1999), 29–31, tamże na s. 30 zawarto reprodukcje ważniejszych znaków proveniencyjnych. Dodać tu można, że niezidentyfikowany supereklibris z fot. 51 to znak własnościowy księgozbioru szczecińskiej Łoży pod Trzema Cyrklami (*Zu den drei Zirkeln*), jest on ponadto błędnie reprodukowany („do góry nogami”). Zastanawia też brak informacji o księgozbiore Gimnazjum Mariackiego (czyżby autorka nie zidentyfikowała pieczętki własnościowej tego księgozbioru?). O innych, niewymienionych przez Strutyńską szczecińskich proveniencyjach w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, zob. Andrzej Mycio, „Rękopisy szczecińskiego Gimnazjum Mariackiego w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu”, *Przegląd Zachodniopomorski* 35 (2020), 64: 190.

²⁶ Janina Kosman, *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX i początkach XX wieku* (Szczecin: Książnica Pomorska, 2013).

²⁷ Borysowska, „Główne zespoły”, 133–155 (tam też dalsza literatura i cenne reprodukcje znaków proveniencyjnych). Korzystałem również z opublikowanych katalogów zbiorów starych druków, zwłaszcza z Książnicy Pomorskiej: Urszula Szajko, Eliza Ostrowska, oprac., *Katalog starych druków Książnicy Pomorskiej. Pomeranica XVI i XVII wieku* (Szczecin: Książnica Pomorska, 2003); Agata Michalska, Alicja Łojko, oprac., *Katalog inkunabułów Książnicy Pomorskiej w Szczecinie* (Szczecin: Książnica Pomorska, 2016).

Druków BUP. Obecnie jest to najpełniejsze i najbliższe stanowi faktycznemu zestawieniu ksiąg o proveniencjach szczecińskich w zbiorach BUP, choć oczywiście może zawierać drobne błędy wynikające z pośpiechu i nieuwagi. Taki prosty spis sygnatur i podstawowych proveniencji może stać się punktem wyjścia do dalszych prac katalogowych, a zwłaszcza późniejszych badań nad historycznymi księgozbiórami pomorskimi. Zbiorcze zestawienie starych druków o proveniencjach szczecińskich prezentowane jest w aneksie na końcu tekstu.

Najliczniejszy jest zbiór z Gimnazjum Mariackiego (Bibliotheca Gymnasii Palaeo-Sedinensis / Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin)²⁸ – to 936 woluminów zawierających łącznie 1700 dzieł. Często są to klocki introligatorskie formatu 4°, złożone z kilkadziesiątu współoprawnych druków. Warto też odnotować bardzo liczne woluminy z proveniencją słynnego szczecińskiego orientalisty, Andreea Müllera Greiffenhagiusa (1630–1694)²⁹ – jest ich co prawda 80, ale obejmują aż 315 dzieł. Przynajmniej 79 druków z Biblioteki Gimnazjum Mariackiego trafiło później do SBM (mają pieczętki własnościowe tej instytucji) – ten zbiór szczegółowo opisuję w dalszej części tekstu. Pojedyncze egzemplarze z księżnicy Gimnazjum Mariackiego opatrzone także znakami Gimnazjum Miejskiego³⁰.

Drugi pod względem liczby rozpoznanych dzieł i woluminów zbiór pochodzi właśnie ze SBM. Początki tej biblioteki sięgają 1902 roku, oficjalne otwarcie placówki nastąpiło zaś w 1905 roku. W pierwszych dekadach XX wieku w skład tego księgozbioru wchodziły inne, starsze kolekcje szczecińskie³¹. W BUP znajduje się łącznie ponad 600 starych druków oznaczonych pieczętkami tej szczecińskiej księżnicy. Wśród nich są egzemplarze z proveniencją wyłącznie SBM – to 86 dzieł w 65 woluminach. Pozostałe trafiły do miejskiej księżnicy z innych szczecińskich

²⁸ Początki tej szkoły wiążą się z założonym w 1544 r., nieopodal szczecińskiego kościoła Mariackiego, Pedagogium Książęcym. Kościelny księgozbiór stał się podstawą późniejszej, imponującej szkolnej biblioteki. Nazwa szkoły „Marienstifts-Gymnasiums” obowiązywała w latach 1869–1945. O historii Gimnazjum, jak i jego księgozbiorze, traktuje obszerna literatura, ostatnio zob. Agnieszka Borysowska, red., *Od Pedagogium Książęcego do Gimnazjum Mariackiego. Z dziejów szkolnictwa półwzrzeszego w Szczecinie do początków XIX w.* (Szczecin: Książnica Pomorska, 2018); Agnieszka Borysowska, Michał Gierke, Wstęp do *Album studiosorum Pedagogium Książęcego w Szczecinie (1576–1666)* (Szczecin: Książnica Pomorska, 2022), 3 (tam odniesienia do ważniejszych opracowań); o księgozbiorze: Paul Schwenke, „Adressbuch der Deutschen Bibliotheken”, *Beihefte zum Zentralblatt für Bibliothekswesen* 3 (1892–1893), 9/10: 332; Kosman, *Z dziejów*, 129–175; Borysowska, „Główne zespoły”, 136–141; też, *Kultura*, 247–313.

²⁹ Agnieszka Borysowska, Michał Gierke, „Andreas Müller Greiffenhagius (1630–1694) – konterfekt uczonego orientalisty”, *Rocznik Chojeński. Pismo historyczno-społeczne* 10 (2018): 93–132; Borysowska, *Kultura*, 315–346.

³⁰ O tym księgozbiorze zob. Schwenke, „Adressbuch”, 332; Kosman, *Z dziejów*, 150; Borysowska, „Główne zespoły”, 141, 146 Il. 4.

³¹ Kosman, *Z dziejów*, 50–55; Borysowska, „Główne zespoły”, 134–136 (tam też dalsza literatura), 139 Il. 1a–c.

instytucji. Najliczniejszy jest zasób ze Zbiorczej Biblioteki Kościelnej w Szczecinie (Gesammt Kirchen Bibliothek von St. Jacobi Stettin), która w 1908 roku weszła w skład SBM³². W BUP zidentyfikowałem aż 237 dzieł w 282 woluminach pochodzących z tej instytucji. Jednak nadal nie potrafię ustalić dokładniejszej proveniencji ponad 60 woluminów.

Najwięcej, bo aż 36, woluminów pochodzi z kościoła szpitalnego św. Gertrudy. Nieco uboższy – reprezentowany przez 21 egzemplarzy – jest zbiór z biblioteki kościoła św. Jakuba. Warto dodać, że niemal połowa z tych woluminów należała do Christoph'a Scultetusa (1602–1649)³³ – na uwagę zasługują dwa tomy *Historiae Animalium...* Konrada Gesnera z obszernymi notatkami Scultetusa i jego rysunkami³⁴. Ponadto sześć woluminów pochodzi z kościoła zamkowego św. Ottona, trzy z kościoła św. św. Piotra i Pawła, a jeden z kościoła św. Jana.

Kolejnym, nieco mniej licznym zbiorem rozpoznany w ramach zasobu SBM, jest kolekcja pierwotnie historycznie niezwiązana ze Szczecinem, obejmująca egzemplarze pochodzące z biblioteki istniejącej przy szwedzkim Najwyższym Królewskim Trybunale w Wismarze³⁵. Twórcą tego księgozbioru, liczącego w połowie XVIII wieku kilka tysięcy woluminów, był uczony prawnik David Mevius (1609–1670). Istniały dwa katalogi drukowane tej biblioteki (z 1703 i 1751 roku). Odnotowane w nich egzemplarze były przenoszone wraz z siedzibą Trybunału. Na początku XIX wieku na krótko (lata 1802–1803) trafiły do Stralsundu, a później stały się główną częścią

³² Biblioteka powstała w 1814 r. z połączenia księgozbiorów kościołów: św. Jakuba, św. Jana, św. Mikołaja, św. św. Piotra i Pawła, kościoła szpitalnego św. Gertrudy oraz kościoła zamkowego św. Ottona; zob. Schwenke, „Adressbuch”, 334; Kosman, *Z dziejów*, 115–117; Borysowska, „Główne zespoły”, 149–150, 151 Il. 8; Alicja Łojko, *Gesammt-Kirchenbibliothek (Gesammt-Kirchen Bibliothek von St. Jacobi – Stettin)*, dostęp 3.03.2023, <http://pomeranica.pl/wiki/Gesammt-Kirchenbibliothek>.

³³ Alicja Łojko, *Christoph Schultetus (Schultz, Schultze, Scultetus) (1602–1649) – teolog, pastor w kościele św. Jakuba w Szczecinie*, dostęp 5.01.2023, https://pomeranica.pl/wiki/Christoph_Schultetus.

³⁴ Conrad Gesner, *Historiae Animalium Liber I: De quadrupedibus viviparis* (Frankfurt nad Menem: Heinrich Lorenz, 1620), 2° (BUP SD 362 IV), zob. *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts (VD 17)*, dostęp 2.03.2023, <http://www.vd17.de/> (dalej: VD17 online), 1:001711P; Conrad Gesner, *Historiae Animalium Liber III qui est de Auium natura* (Frankfurt nad Menem: Egenolff Emmel, Heinrich Lorenz, 1617), 2° (BUP SD 362 IV/2), zob. VD17 online, 1:001717K.

³⁵ O powstałym w 1653 r. trybunale wismarskim oraz o późniejszej organizacji sądownictwa na Pomorzu w czasach pruskich zob. Nils Jörn, Bernhard Diestelkamp, Kjell Åke Modéer, red., *Integration durch Recht. Das Wismarer Tribunal (1653–1806)* (Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 2003); Alvermann Dirk, Regge Jürgen, red., *Justitia in Pommern* (Münster: Lit, 2004); Paweł Gut, „Organizacja sądownictwa w pruskiej prowincji Pomorze w latach 1808–1945”, *Szczeciński Informator Archiwalny* 11 (1997): 25–59; tenże: *Organizacja sądownictwa w pruskiej prowincji Pomorze w latach 1806/1808–1848/1849* (Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 2002).

biblioteki Najwyższego Sądu Apelacyjnego w Greifswaldzie (Oberappellationsgericht zu Greifswald)³⁶. Po likwidacji tej placówki w 1879 roku przeniesiono je do Biblioteki przy Królewskim Wyższym Sądzie Krajowym w Szczecinie (Bibliothek des Königlichen Oberlandesgerichts zu Stettin)³⁷. Pieczętki widoczne na egzemplarzach z biblioteki Trybunału Wismarskiego w zbiorach BUP (161 dzieł w 174 woluminach) wskazują, że tylko kilka woluminów na pewno pochodzi z Biblioteki Królewskiego Wyższego Sądu Krajowego, natomiast większość (134 woluminów) – z SBM, do której trafiły zapewne w pierwszych dekadach XX wieku³⁸. Analogicznie wygląda sytuacja starych druków z księgozbioru Sądu Apelacyjnego w Szczecinie³⁹ (Appellationsgericht zu Stettin, działający w latach 1849–1879) zdeponowanych w BUP. Obecnie to 27 dzieł w 28 woluminach – wszystkie także znalazły się w SBM. Podobne były też losy księgozbioru Muzeum Pomorskiego (Pommersches Museum), którego fragmenty również zidentyfikowano w BUP. Muzeum Pomorskie działało w latach 1863–1912 „jako towarzystwo muzealne, którego celem było tworzenie i eksponowanie kolekcji przyrodniczo-artystycznej”⁴⁰. Od 1866 roku przy „towarzystwie” funkcjonowała biblioteka, której księgozbiór na początku XX wieku został

³⁶ O historii biblioteki trybunału wismarskiego zob. Friedrich Hermann Sonnenschmidt, *Katalog der Bibliothek des Königlich Preußischen Ober-Appellations- und höchsten Gerichts zu Greifswald* (Stralsund: Königliche Regierungs-Buchdruckerei, 1844), III–VIII; Kjell Åke Modéer, „David Mevius und die Bibliothek des Wismarer Tribunals”, *Wismarer Beiträge. Schriftenreihe des Archivs der Hansestadt Wismar* 15 (2003): 41–47; zob. też rozszerzoną wersję tego tekstu w: *David Mevius (1609–1670). Leben und Werk eines pommerschen Juristen von europäischem Rang*, red. Nils Jörn (Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2007), 157–164; Nils Jörn, „Die Bibliothek des Wismarer Tribunals als Bindeglied zwischen dem Alten Reich und Schweden?!”, w: *Was das Reich zusammenhielt*, red. Josef Bongartz, Alexander Denzler, Ellen Franke, Britta Schneider, Stefan Andreas Stodolkowitz (Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 2017): 87–105.

³⁷ Schwenke, „Adressbuch”, 333–334.

³⁸ Warto tu dodać, że jeszcze na przełomie XIX i XX w. Wyższy Sąd Apelacyjny w Szczecinie podarował kilka egzemplarzy „trybunalskich” nowo utworzonej Bibliotece Cesarza Wilhelma w Poznaniu (poprzedniczce obecnej Biblioteki Uniwersyteckiej); są to egzemplarze o sygnaturach BUP SD 36538 I, SD 17394 II, SD 2049 III.

³⁹ O księgozbiórze zob. Schwenke, „Adressbuch”, 334; Kosman, *Z dziejów*, 109.

⁴⁰ Marta Kurzyńska, „Druki pomorskie w kolekcji starych druków Muzeum Narodowego w Szczecinie na tle zasobów muzeów Pomorza Szczecińskiego”, w: *Piśmiennictwo na Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, red. Janina Kosman (Szczecin: Volumina.pl, 2015), 42, przypisy 31; zob. też: Bogdana Kozińska, „Muzeum Pomorskie – kolekcje przyrodniczo-naukowe i sztuki antycznej Heinricha Dohrna / Das Pommersche Museum – Heinrich Dohrns Naturkunde- und Antikensammlungen”, w: *100 lat muzeum w Szczecinie / 100 Jahre des Museums in Stettin*, red. Szymon Piotr Kubiak, Dariusz Kacprzak (Szczecin: Muzeum Narodowe, 2013), 102; Dariusz Kacprzak, „Z dziejów szczecińskiego muzealnictwa – Museum der Stadt Stettin / Zur Geschichte der Stettiner Museen – das Museum der Stadt Stettin”, w: *Stettin/Szczecin – jedna historia. Sztuka XIX i XX wieku ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie / Stettin/Szczecin – eine Geschichte. Kunst des. 19 und 20. Jahrhunderts aus dem Bestand des Nationalmuseums Stettin*, red. Beata Małgorzata Wolska (Gudhjem: Bornholms Kunstmuseum; Szczecin: Muzeum Narodowe, 2021), 36.

rozdzielony między dwie instytucje. W 1902 roku około 7 tysięcy woluminów przekazano do SBM, a reszta księgozbioru w 1913 roku zasilila Museum der Stadt Stettin⁴¹. W BUP zidentyfikowano 17 tytułów w 21 woluminach z proveniencją Muzeum Pomorskiego i późniejszymi znakami SBM⁴².

Ponadto w ramach kolekcji SBM (poza wspomnianymi 79 woluminami z Gimnazjum Mariackiego) znajdziemy pojedyncze egzemplarze z dawnej szczecińskiej Biblioteki Radzieckiej (Rathsbibliothek – w BUP 1 dzieło w 5 woluminach), Łoży pod trzema Cyrklami (Loge zu den drei Zirkeln) czy biblioteki Gimnazjum Miejskiego (Stadtgymnasium⁴³).

Oddzielną szczecińską instytucją z własnym księgozbiorem było Towarzystwo Historii i Starożytności Pomorza (Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde in Stettin). W zbiorach BUP odnaleziono 12 starych druków w 27 woluminach oznaczonych pieczęcią tej instytucji⁴⁴.

Poza ogólnie omówionymi starymi drukami o ewidentnie szczecińskiej proveniencji trzeba jeszcze wspomnieć o kilkudziesięciu (dokładnie: 87⁴⁵) niewielkich objętościowo drukach siedemnastowiecznych. Są to głównie dysertacje akademickie i druki okolicznościowe wydane w Szczecinie. Autorem większości z nich jest pomorski polihistor Johann Micraelius (1597–1658). Ich format i stan zachowania wskazują, że zostały wyprute z dwóch, może trzech tzw. klocków intrologatorskich, których proveniencja jest niestety nieznaną (przypuszczalnie można je łączyć z biblioteką Gimnazjum Mariackiego).

Dać przy tym trzeba, że w BUP znajdują się także fragmenty innych pomorskich księgozbiorów – np. z Koszalina (druki z XVI–XVIII w. o pochodzeniu członków rodziny Loewe) i Stargardu (głównie druki z XVIII w. z Collegium

⁴¹ Marta Kurzyńska, „Biblioteka Muzeum Narodowego w Szczecinie – burzliwe dzieje budowania księgozbioru”, *Bibliotekarz Zachodniopomorski* 52 (2011), 139: 83–97; też, „Powojenne losy Biblioteki Muzeum Narodowego w Szczecinie jako jedno ze świadectw perturbacji poniemieckich księgozbiorów na Ziemiach Odzyskanych”, w: *Księgozbiory rozproszone*, 65–81; też, „Druki”, 33–54; zob. też: Kosman, *Z dziejów*, 88; Borysowska, „Główne zespoły”, 147 Il. 7, 148.

⁴² Jakub Łukaszewski, „Stare druki ze zbiorów Pommersches Museum w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Komunikat”, *Materiały Zachodniopomorskie* 18 (2022): 291–306.

⁴³ Zob. przypis 29.

⁴⁴ Oprócz zabytków muzealnych założone w 1824 r. Towarzystwo gromadziło także książki. Pod koniec XIX w. w jego zbiorach znajdowało się ponad 20 tysięcy woluminów, zob. Schwenke, „Adressbuch”, 334–335; Kosman, *Z dziejów*, 84 pisze o „około trzydziestu tysiącach woluminów” w 1888 r.; zob. też. Borysowska, „Główne zespoły”, 145, 147 Il. 6. O działalności Towarzystwa zob. Maciej Szukała, *Powstanie i działalność Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza w Szczecinie w latach 1824–1918. Z dziejów pomorskiej nauki i kultury XIX i początku XX w.* (Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 2000).

⁴⁵ BUP SD 18624 I–SD 18664 I oraz SD 18561 I–SD 18623 I.

Groeningianum). Poza starymi drukami ze szczecińskich księgozbiorów do BUP trafiły także edycje późniejsze, z XIX i początków XX wieku⁴⁶.

Wiadomo, że zasób Biblioteki Kórnickiej PAN obejmuje nieco ponad 400 starych druków o proveniencji szczecińskiej⁴⁷. W powojennym zamieszaniu pojedyncze woluminy trafiły również do innej dużej poznańskiej księżnicy – Biblioteki Raczyńskich (wiadomo obecnie o nieco ponad 20 wol.). Jednak to w BUP znajduje się największy wielkopolski zbiór inkunabułów i starych druków z dawnych historycznych księgozbiorów pomorskich.

Aneks

Szczecińskie proveniencje starych druków w BUP

Instytucja przed 1945 r.	Pozycje bibliograficzne	Woluminy
Bibliotheca Gymnasii Palaeo-Sedinensis (79 wol. po 1905? w zbiorze Stadtbibliothek)	1713	936
Gesamt-Kirchen-Bibliothek (po 1908 w Stadtbibliothek)	237	282
Bibliotheca Summi Regii Tribunalis Wismariensis (po 1905? w Stadtbibliothek)	161	174
Stadtbibliothek (wyłącznie ta proveniencja)	86	65
Appellationsgericht Stettin (po 1905? w zbiorze Stadtbibliothek)	27	28
Pommersches Museum (od 1902 w zbiorze Stadtbibliothek)	21	17
Bibliothek der Gesellschaft für Pom. Geschichte u. Alterthumskunde in Stettin	12	27
Stadtgymnasium (3 wol. po 1905? w zbiorze Stadtbibliothek)	12	13
Oberlandesgericht Stettin (po 1905? w zbiorze Stadtbibliothek)	2	2
Rathsbibliothek (w zbiorze Stadtbibliothek)	1	5
Loge zu den Drei Zirkeln (po 1905? w zbiorze Stadtbibliothek)	1	1
Suma	2273	1550

Źródło: opracowanie własne autora.

⁴⁶ Pojedyncze egzemplarze w Regionalnym Zasobie Bibliotecznym BUP. Są to wyłącznie woluminy, których pochodzenie odnotowano w katalogu on-line BUP. Trzeba mieć na uwadze fakt, że liczne książki z XIX–XX w. o szczecińskich (i szerzej – pomorskich) proveniencjach, jak i te pochodzące z wielu innych historycznych zbiorów, nie stanowią wydzielonych kolekcji. Są one rozproszone wśród niemal 6 milionów egzemplarzy (tyle obecnie liczą sobie zbiory BUP). Prace nad opracowaniem proveniencji zasobów XIX–XX w. w BUP dopiero się zaczynają.

⁴⁷ Katalog on-line, baza: Stare druki, dostęp 3.03.2023, <http://baza1-bis.man.poznan.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=03&IM=15&TX=&OT=szukaj&WI=SZCZECIN>. Zob. też: Aneta Falk, „Losy kórnickich starych druków w świetle badań proveniencyjnych”, w: *Książka dawna i jej właściciele*, t. 1, 128.

Bibliografia

Źródła niepublikowane

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

Archiwum, teczki sygn. 540, 547, 559, 562.

Sprawozdanie z działalności biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu za rok 1948. Poznań 1948 [maszynopis], sygn. 985.

Źródła drukowane

Borysowska, Agnieszka, Michał Gierke, wyd. *Album studiosorum Pedagogium Książęcego w Szczecinie (1576–1666)*. Szczecin: Książnica Pomorska, 2022.

Opracowania

Alvermann, Dirk, Regge Jürgen, red. *Justitia in Pommern*. Münster: Lit, 2004.

Borysowska, Agnieszka. „Główne zespoły proveniencyjne w zabytkowych zbiorach Książnicy Pomorskiej im. Stanisława Staszica w Szczecinie”. W: *Książka dawna i jej właściciele*, red. Dorota Sidorowicz-Mulak, Agnieszka Franczyk-Cegła, 133–155. T. 1. Wrocław: Ossolineum, 2017.

Borysowska, Agnieszka. „Powojenne losy szczecińskich księgozbiorów historycznych na przykładzie biblioteki Andreasa Müllera Greiffenhagiusa (1630–1694)”. W: *Księgozbiory rozproszone. Losy księgozbiorów historycznych po II wojnie światowej*, red. Aleksandra Siuciak, 83–94. Malbork: Muzeum Zamkowe, 2015.

Borysowska, Agnieszka, Michał Gierke. „Andreas Müller Greiffenhagius (1630–1694) – konterfekt uczonego orientalisty”. *Rocznik Chojeński. Pismo historyczno-społeczne* 10 (2018): 93–132.

Borysowska, Agnieszka, red. *Od Pedagogium Książęcego do Gimnazjum Mariackiego. Z dziejów szkolnictwa półwyższego w Szczecinie do początków XIX w.* Szczecin: Książnica Pomorska, 2018.

Cybertowicz, Józef, Henryk Kowalewicz, oprac. *Katalog druków polskich XVI wieku Biblioteki Głównej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*. Poznań: Powielarnia i Introligatornia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1963.

Falk, Aneta. „Losy kórnickich starych druków w świetle badań proveniencyjnych”. W: *Książka dawna i jej właściciele*, red. Dorota Sidorowicz-Mulak, Agnieszka Franczyk-Cegła, 117–132. T. 1. Wrocław: Ossolineum, 2017.

Głowacka-Helak, Małgorzata. „Działalność Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu nad zagospodarowaniem księgozbiorów porzuconych i opuszczonych. Lata 1947–1950”. *Biblioteka* 7 (2003), 16: 69–78.

Głowacka-Helak, Małgorzata. „Rewindykacja księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz zabezpieczanie zbiorów porzuconych i opuszczonych w latach 1945–1946 na terenie Wielkopolski i Ziem Odzyskanych”. *Roczniki Biblioteczne* 35 (1991), 1/2: 271–290.

- Gut, Paweł. „Organizacja sądownictwa w pruskiej prowincji Pomorze w latach 1808–1945”. *Szczeciński Informator Archiwalny* 11 (1997): 25–59.
- Gut, Paweł. *Organizacja sądownictwa w pruskiej prowincji Pomorze w latach 1806/1808–1848/1849*. Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 2002.
- Jazdon, Artur. *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu 1919–2018. Zasoby. Działania. Ludzie*. Poznań: Biblioteka Uniwersytecka, 2019.
- Jazdon, Artur. „Poznań: Biblioteka Uniwersytecka”. W: *Handbuch Deutscher Historischer Buchbestände in Europa, Eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*, red. Bernhard Fabian, 144–156. T. 6: *Polen, Bulgarien*. Hildesheim–Zürich–New York: Olms-Weidmann, 1999.
- Jörn, Nils. „Die Bibliothek des Wismarer Tribunals als Bindeglied zwischen dem Alten Reich und Schweden?!”. W: *Was das Reich zusammenhielt*, red. Josef Bongartz, Alexander Denzler, Ellen Franke, Britta Schneider, Stefan Andreas Stodolkowitz, 87–105. Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 2017.
- Jörn, Nils, red. *David Mevius (1609–1670). Leben und Werk eines pommerschen Juristen von europäischem Rang*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2007.
- Jörn, Nils, Bernhard Diestelkamp, Kjell Åke Modéer, red. *Integration durch Recht. Das Wismarer Tribunal (1653–1806)*. Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 2003.
- Kacprzak, Dariusz. „Z dziejów szczecińskiego muzealnictwa – Museum der Stadt Stettin / Zur Geschichte der Stettiner Museen – das Museum der Stadt Stettin”. W: *Stettin/Szczecin – jedna historia. Sztuka XIX i XX wieku ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie / Stettin/Szczecin – eine Geschichte. Kunst des. 19 und 20. Jahrhunderts aus dem Bestand des Nationalmuseums Stettin*, red. Beata Małgorzata Wolska, 19–48. Gudhjem: Bornholms Kunstmuseum; Szczecin: Muzeum Narodowe, 2021.
- Kosman, Janina. *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX i początkach XX wieku*. Szczecin: Książnica Pomorska, 2013.
- Kowalewicz, Henryk. „Dodatki do katalogów: inkunabułów i druków polskich XVI w. Biblioteki UAM w Poznaniu”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Biblioteka* 9 (1970): 164–220.
- Kozińska, Bogdana. „Muzeum Pomorskie – kolekcje przyrodniczo-naukowe i sztuki antycznej Heinricha Dohrna / Das Pommersche Museum – Heinrich Dohrns Naturkunde- und Antikensammlungen”. W: *100 lat muzeum w Szczecinie / 100 Jahre des Museums in Stettin*, red. Szymon Piotr Kubiak, Dariusz Kacprzak, 87–105. Szczecin: Muzeum Narodowe, 2013.
- Kurzyńska, Marta. „Biblioteka Muzeum Narodowego w Szczecinie – burzliwe dzieje budowania księgozbioru”. *Bibliotekarz Zachodniopomorski* 52 (2011), 139: 83–97.
- Kurzyńska, Marta. „Druki pomorskie w kolekcji starych druków Muzeum Narodowego w Szczecinie na tle zasobów muzeów Pomorza Szczecińskiego”. W: *Piśmiennictwo na Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, red. Janina Kosman, 33–54. Szczecin: Volumina.pl, 2015.
- Kurzyńska, Marta. „Powojenne losy Biblioteki Muzeum Narodowego w Szczecinie jako jedno ze świadectw perturbacji poniemieckich księgozbiorów na Ziemiach Odzyskanych”.

- W: *Księgozbiory rozproszone. Losy księgozbiorów historycznych po II wojnie światowej*, red. Aleksandra Siuciak, 65–81. Malbork: Muzeum Zamkowe, 2015.
- Łojko, Alicja. *Christoph Schultetus (Schultz, Schultze, Scultetus) (1602–1649) – teolog, pastor w kościele św. Jakuba w Szczecinie*. Dostęp 5.01.2023. https://pomeranica.pl/wiki/Christoph_Schultetus.
- Łojko, Alicja. *Gesamt-Kirchenbibliothek (Gesamt-Kirchen Bibliothek von St. Jacobi – Stettin)*. Dostęp 3.03.2023. <http://pomeranica.pl/wiki/Gesamt-Kirchenbibliothek>.
- Łukaszeowski, Jakub. „Jeszcze o inkunabułach szczecińskiego Gimnazjum Mariackiego w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu („nowe” egzemplarze i fragmenty)”. *Przegląd Zachodniopomorski* 35 (2020), 64: 143–166.
- Łukaszeowski, Jakub. „Stare druki ze zbiorów Pommersches Museum w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Komunikat”. *Materiały Zachodniopomorskie* 18 (2022): 291–306.
- Michalska, Agata. „Inkunabuły bibliotek Pomorza Zachodniego i ich powojenne losy”. W: *Księgozbiory rozproszone. Losy księgozbiorów historycznych po II wojnie światowej*, red. Aleksandra Siuciak, 129–138. Malbork: Muzeum Zamkowe, 2015.
- Michalska, Agata. „Inkunabuły dawnej biblioteki gimnazjalnej w Szczecinie – próba odtworzenia zasobu”. *Przegląd Zachodniopomorski* 35 (2020), 64: 119–141.
- Michalska, Agata, Łojko Alicja, oprac. *Katalog inkunabułów Książnicy Pomorskiej w Szczecinie*. Szczecin: Książnica Pomorska, 2016.
- Modéer, Kjell Åke. „David Mevius und die Bibliothek des Wismarer Tribunals”. *Wismarer Beiträge. Schriftenreihe des Archivs der Hansestadt Wismar* 15 (2003): 41–47.
- Mycio, Andrzej. „Rękopisy szczecińskiego Gimnazjum Mariackiego w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu”. *Przegląd Zachodniopomorski* 35 (2020), 64: 189–201.
- Nowicki, Ryszard. *Działalność Aleksandra Birkenmajera na rzecz ochrony zbiorów bibliotecznych. Ziemie zachodniej i północnej Polski w latach 1945–1947*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2006.
- Schwenke, Paul. „Adressbuch der Deutschen Bibliotheken”. *Beihefte zum Zentralblatt für Bibliothekswesens* 3 (1892–1893), 9/10: 251–661.
- Sonnenschmidt, Fredrich Hermann. *Katalog der Bibliothek des Königlich Preußischen Ober-Appellations- und höchsten Gerichts zu Greifswald*. Stralsund: Königliche Regierungs-Buchdruckerei, 1844.
- Strutyńska, Maria. *Struktura proveniencyjna zbioru starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. Przewodnik po zespołach. Problemy badawcze i metodologiczne*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1999.
- Szajko, Urszula, Eliza Ostrowska, oprac. *Katalog starych druków Książnicy Pomorskiej. Pomeranica XVI i XVII wieku*. Szczecin: Książnica Pomorska, 2003.
- Szulc, Alicja. „*Tegumina de chartis*. Oprawy z kart pergaminowych rękopisów średniowiecznych w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Rekonesans”. W: *Polskie zbiory. Polish Collections*, red. Arkadiusz Wagner, współpraca: Danetta Ryszkowska-Mirowska, Anna Wronka, 27–49. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2021.

- Szukała, Maciej. *Powstanie i działalność Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza w Szczecinie w latach 1824–1918. Z dziejów pomorskiej nauki i kultury XIX i początku XX w.* Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 2000.
- Wydra, Wiesław. *Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.* Poznań: Biblioteka Uniwersytecka, 2002.
- Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts (VD 17). Dostęp 2.03.2023. <http://www.vd17.de>.

Abstrakt

W artykule zaprezentowano ustalenia dotyczące liczby starych druków z dawnych księgozbiorów szczecińskich w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz omówiono ich proveniencje. Analiza materiałów z Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu wykazała, że w latach 1945–1948 zwieziono do niej ze Szczecina ponad 2350 woluminów książek (głównie starych druków). Przegląd proveniencji starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (prowadzony w latach 2021–2022) ujawnił, że obecnie znajdują się tam 2273 stare druki w 1550 woluminach z kilku historycznych szczecińskich księgozbiorów. Ponad 1700 druków ma proveniencję Gimnazjum Mariackiego (Bibliotheca Gymnasii Palaeo-Sedinensis / Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin). Około 500 dzieł pochodzi z Biblioteki Miejskiej (Stadtbibliothek Stettin, od 1916 Stadtbücherei). W liczbie tej znajdują się jednak książki pochodzące z innych, historycznych kolekcji Szczecina i Wismaru. Są nimi fragmenty księgozbiorów takich instytucji, jak: Gesamt-Kirchen-Bibliothek von St. Jacobi Stettin, Bibliotheca Summi Regii Tribunalis Wismariensis (fragment księgozbioru od 1879 r. w Oberlandesgericht Stettin), Appellationsgericht Stettin, Pommersches Museum, Stadtgymnasium, Rathsbibliothek oraz Loge zu den Drei Zirkeln. Kilkanaście starych druków pochodzi z Biblioteki Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza (Bibliothek des Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde in Stettin).

Old prints from Szczecin Collections in the University Library in Poznań: Characteristics of the collection and notes on its provenance

Abstract

This article presents findings regarding the number of old prints from former Szczecin collections in the University Library in Poznań and discusses their provenance. An analysis of materials from the Archive of the University Library in Poznań revealed that between 1945 and 1948, over 2,350 volumes of books, primarily old prints, were transported from Szczecin to this library. A review of the provenance of old prints in the University Library in Poznań (conducted between 2021 and 2022) revealed that there are currently 2,273 old prints in 1,550 volumes from several historical Szczecin collections. Over 1,700 of these prints have provenance from the Mariacki Gymnasium (Bibliotheca Gymnasii Palaeo-Sedinensis / Library of the

Marienstift Gymnasium in Szczecin). Around 500 works come from the City Library (Stadt-bibliothek Stettin, later Stadtbücherei from 1916). However, this number also includes books from other historical collections in Szczecin and Wismar. These are fragments of libraries from institutions such as Gesamt-Kirchen-Bibliothek von St. Jacobi Stettin, Bibliotheca Summi Regii Tribunalis Wismariensis (a fragment of the collection from 1879 at the Oberlandesgericht Stettin), Appellationsgericht Stettin, Pommersches Museum, Stadtgymnasium, Rathsbibliothek, and Loge zu den Drei Zirkeln. A dozen old prints originate from the Library of the Society for Pomeranian History and Antiquities (Bibliothek des Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde in Stettin).

Cytowanie

Jakub Łukaszewski, „Stare druki z księgozbiorów szczecińskich w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Charakterystyka zasobu i uwagi o jego proveniencji”, *Przegląd Zachodniopomorski* 38 (2023), 67: 204–218. DOI: 10.18276/pz.2023.38-10.